

Дзяцінства ў мяне было цяжкае. Па волі лёсу мама засталася інвалідам. І як кажуць у народзе: «Муж жонку любіць здаровую, а брат сястру багатую». Гэта і сапраўды так, бо бацька мой, калі мне было тры гады, пайшоў ад нас, стварыў другую сям'ю. Мы засталіся, як кажуць, — старое (мая бабуля), малое і хворае.

Мая мама была рукадзельніца. Яна не магла ўстаць з ложка, але рукамі рабіла ўсё для людзей: выцінанкі ды кветкі з паперы (тады гэтым упрыгожвалі іконы, вокны), вязала розныя рэчы, цудоўна вышывала. Ёй неслі работу з усёй акругі. Гэтым і зарабляла на жыццё. Бабуля чытаць зусім не ўмела, а мама чытала па-руску, па-стараславянску і па-польску. Яна скончыла адзін клас польскай школы. А стараславянскай і рускай мове яе навучыў мой дзед Мікіта.

Мама мяне таксама вучыла ўсёму, што ведала. У час вайны я ўжо добра ўмела чытаць, пісаць, рашаць задачы, магла расказаць па памяці шмат вершаў. У нас дома быў сапраўдны культ кнігі. Першая мая кніга — «Палескія рабінзоны» Янкі Маўра. Яе дала бабуліна родзічка са Скідзеля, Вольга Васілеўна, яна працавала настаўніцай пачатковых класаў. Гэтую кнігу па вечарах мы чыталі ўсёй сям'ёй. Слова «рабінзоны» нікому не было вядомае, таму кнігу «ахрысцілі» «Мірон».

Пры адступленні немцаў бабуля вынесла маму ў авёс, каб яна не згарэла ў хаце. У гэтай схованцы мы праляжалі аж да вечара. Бабуля некалькі разоў поўзала ў прамым сэнсе на жываце дамоў, каб нешта вынесці, і калі вярнулася да нас, мама запыталася:

— А «Мірон» дзе?

— У мяне за пазухай, — адказала бабуля.

То ж трэба, у такую хвіліну думала пра кніжку!

МАМІНЫ ПЕСНІ

Пасля вайны ў 1944 годзе ўжо арганізавалася школа, і настаўнік экзаменаваў і вызначаў, каму ў які клас ісці. Бабуля сказала, каб мяне запісалі ў трэці. Але я зусім не ведала граматыкі, а таксама не ўмела дзяліць і множыць лікі, таму мяне запісалі ў другі клас. Што ўмела мама, тое і я.

Школа месцілася ў прыватным доме, у «чыстай палавіне», а гаспадары жылі ў кухні. На сцяну павесілі класную дошку, у левым яе куце настаўнік акуратна напісаў крэйдой табліцу множання. Яна заўсёды была перад вачыма вучняў, а падчас кантролю завешвалася фіраначкай. Пачатковую школу наведвалі амаль усе вясковыя дзеці, а вось у пяты клас пайшла прыкладна палова вучняў (бо трэба было хадзіць у суседнюю вёску за 5 кіламетраў), астатнія пакідалі вучобу, а сямігодку скончылі і таго менш. 10-ты ж клас — наогул толькі чацвёрта, у тым ліку і я. Вяскоўцы не вельмі імкнуліся, каб іх сыны ды дачкі вучыліся, казалі, што з навукі хлеб есці не будзеш, бо сялянскія дзеці не «выб'юцца ў людзі». Вядома, так лічылі не ўсе.

Я вучылася добра, мела добрую памяць. Падручнікаў і шыткаў не хапала, але ж тое была бібліятэка. О, які гэта быў скарб! Я прыносіла кнігі, а мама іх чытала паміж вязаннем. Я вару ежу, а яна расказвае, аб чым прачытала.

Калі я перайшла ў сёмы клас, памерла бабуля. І я засталася за гаспадара ў хаце. Так мы і жылі, на мае плечы лёг клопат даглядаць маму, варыць ежу, наогул усё рабіць. Дапамагаў Шура, стрыечны мамін брат. Мама працавала дзень і ноч — вязала людзям. Кароўку мы ўжо не трымалі, былі толькі курачкі.

Гора нам было з аднавяскоўцамі. Яны казалі маме, каб яна не пускала мяне ў школу, маўляў, хай я буду дома і даглядаю яе. Маме і адказваць не было чаго, бо іх дзеці пры здаровых бацьках кінулі вучобу. Яна плакала, але ні разу не сказала мне пакідаць школу, бо вельмі хацела, каб я вучылася.

...Мама, можна лічыць, не мела адукацыі, а выхоўвала правільна. Яна заўсёды правярала мой дзёнік і не толькі адзнакі, а і глядзела, каб запісаны былі ўсе заданні на заўтрашні дзень. Распытвала, аб чым я даведлася ў школе. А аднойчы быў цікавы выпадак. На ўроку батанікі нам расказалі, што кветкі бываюць мужчынскія і жаночыя, што яны апыляюцца. Ну, думаю, мама гэтага ніяк не можа ведаць. І калі я пра гэта ёй раскажала, то яна мне цэлюю навуку выклала: што расліны бываюць двухдомныя і аднадомныя, што каноплі — адна расліна — мужчына, а другая — жанчына. Я здзівілася, адкуль яна ўсё ведае.

Сярэдняю школу я скончыла без троек. Дырэктар школы Канстанцін Канстанцінавіч Махавікоў быў вельмі добрым і справядлівым чалавекам. На выпускным вечары ён запрашаў нас па адным і гутарыў, куды хто будзе паступаць. Я яму сказала, што хачу быць настаўніцай беларускай мовы і літаратуры.

Вяскоўцы не вельмі імкнуліся, каб іх сыны ды дачкі вучыліся, казалі, што з навукі хлеб есці не будзеш, бо сялянскія дзеці не «выб'юцца ў людзі». Вядома, так лічылі не ўсе.

У нас быў цудоўны настаўнік Давыд Цімафеевіч Бірулёў, ён прывіў мне любоў да літаратуры. Вершы, абсалютна ўсе, чытаў па памяці, а на ўроках мовы выкарыстоўваў табліцы — парадымы, якія, відаць, сам прыдумваў. Мы ішлі не ад правіла да прыкладу, а, наадварот, мелі прыклад, ды яшчэ вершаваны, і па ім фармулявалі правіла.

Дырэктар ухваліў мае намеры і параіў ісці ў райкам камсамола, каб накіравалі працаваць піянерважатай, а паступаць параіў завочна, ён ведаў маю дамашнюю абстаноўку.

Так я і зрабіла. Паступіла на завочнае аддзяленне ў ВНУ і ўладкавалася на працу ва-

жатай. Выбрала, дзе бліжэй дамоў, усяго тры кіламетры — Бубнаўскую сямігодку.

І вось атрымала я першую заробную плату. Як сёння помню: купіла хлеба, селядцоў і цукру. Мама з радасці аж заплакала і сказала: «Ну, цяпер то я ўжо памру, бо калі чалавеку становіцца добра жыць, то ён памірае». Ёй добра жыць? Так, і сапраўды добра, бо яе мара збылася. У яе было толькі адно жаданне, каб я вучылася.

У маёй мамы быў цудоўны голас. Яна ў дзявоцтве спявала ў царкве на клірасе, ведала безліч песняў. Цяпер думаю, чаму я ў яе амаль нічога не распытала пра жыццё, які багаты матэрыял мела б. Тады было мне гэта не цікава, а потым — не вернеш, а памерла мама рана, у 42 гады, было хворае сэрца, ды і як яно магло быць здаровым у такім горы. Яна часта спявала песню, слоў якой я да сённяшняга дня так і не знайшла (астатнія песні пазнаходзіла, перапісала ў сшытак, які назвала «Песні мамы», пазнаёміла з імі сваіх дзяцей). Толькі і помню некалькі слупкоў:

*Нарадзіла мяне маці
Раненька ў нядзелю,
Дала яна ліху долю,
Дзе яе я падзену.
Ой, пайдзі ты, ліха доля,
На луг папасіся,
Хоць на гадох, хоць на другі
Ад мяне адвядзюся
Я думала, ліха доля
На лузе пасецца,
Калі выйду, аглянуся,
А ж за мной валачэцца.*

Яна яе часта спявала, калі была адна. Я падыходзіла да дзвярэй і бачыла, што мама плача. Потым памаленьку адчыняла дзверы: яна адразу сціхала і выцірала вочы. Я думала, як гэта можна спяваць і плакаць: песня для мяне, гэта песня, а як плачаш — гэта другое. Толькі потым, калі мамы не стала, зразумела, як гэта можна...

**Яўгенія КУЛЕВІЧ,
в. Сялец, Смагонскі раён.**

Насустрэч прыгодам — са свабоднымі рукамі, або Як падарожнічаць з адным заплечнікам

Нярэдка мы бярэм у паездку больш рэчаў, чым трэба на самай справе. Многія сукенкі ды спаднічкі складаем з думкай: «На ўсялякі выпадак, раптам я захачу гэта надзець». Шампунь і гель для душа часта проста бярэм з ваннай у велізарных ёмістасцях. Ну, а пяць пар абутку, відавочна, не патрэбныя ні на 7, ні на 14 дзён, ні нават на паўгода падарожжа. Калі я толькі пачынала вандраваць, гэтак жа, як і многія, брала з сабой шмат рэчаў. Частку з іх так і не выкарыстала ў паездцы, а без некаторых лёгка абышлася б. З кожным разам склад маіх рэчаў ўсё больш набліжаецца да ідэальнага. І калі тыдзень таму была ў трохдзённай камандзіроўцы, калегі з цяжкімі чамаданамі здзіўляліся, як умудраюся вандраваць з адным заплечнікам (у які на зваротным шляху нават кілаграмы торт змясціўся;-). І прасілі падзяліцца сакрэтамі.

Вялікіх сакрэтаў, насамерч, няма. Проста штораз, калі збіраюся ў паездку, складаю спіс мерапрыемстваў, якія збіраюся наведаць і, адпаведна, спіс рэчаў, якія варта ўзяць з сабой. Потым задаю сабе пытанне: ці сапраўды я не змагу абысціся без усіх гэтых рэчаў? І апошні спіс скарачаецца напалову. Я бяру толькі жорсткі мінімум.

Ніжэй прывяду некалькі парад, якія дапамогуць і вам правільна сабраць заплечнік.

• Каб не вазіць лішняе, раскладзіце ўсе рэчы на канале і падумаіце пра кожную: чым замяніць, як паменшыць яе вагу і ці можна абысціся без яе наогул.

• Вазьміце зубную шчотку і зубную пасту ў маленькім цюбіку, шарыкавы дэзодарант. Мыла, шампунь і гель для душа, як правіла, ёсць у гасцініцах. Іх мяняюць штодзень. Калі з нейкай прычыны там гэтага не будзе, то можна купіць маленькі флакон на месцы і пакінуць яго пры вяртанні дадому. Парфумерыю ў вялікіх бутэльках — таксама выкладваем. Ручнік браць з сабой не трэба, у любым гатэлі, нават самым танным, яны ёсць. Што тычыцца дэкаратыўнай касметыкі, дык няхай ваша скура адпачне — яна гэта заслужыла.

• Вазіць з сабой фен? Пытанне вельмі спрэчнае, можаце загадзя ўдакладніць, ці ёсць ён у гатэлі, дзе вы будзеце спыняцца. На выпадак адсутнасці запасіцеся дарожным кампактным прыборчыкам.

• Бярыце толькі самую зручную і практычную вопратку і абутак. Паспрабуйце падабраць рэчы так, каб можна было іх надзець у любым спалучэнні. Я параіла б браць з сабой як мага менш вопраткі (гэта асабліва тычыцца дзяўчат).

Плюсы ручной паклажы, калі вы леціце на самалёце

Гэта хутчэй — рэгістрацыя і атрыманне багажу не вельмі прыемныя і хуткія працэдурны і страчваюць на іх свой час, які можна прысвяціць падарожжы або адпачынку пасля пералёту, мне не хочацца.

Гэта танней — багажныя зборы могуць падвоіць кошт авіябілета.

Гэта бяспечней — вашы рэчы не паляцяць у процілеглым ад вас напрамку, іх не ўпусціць нядбайны грузчык і ўжо дакладна ніхто не зможа ў іх пакапаць і нешта ўкрасці. Да таго ж чалавек з вялікім чамаданам прыцягвае ўвагу назойлівых таксістаў і дробных жулікаў больш, чым турыст з заплечнікам.

• Калі казаць пра бялізну і шкарпэткі, то 2-3 пары дастаткова, бо іх можна памыць у ракавіне ў гасцініцы. На батарэях яны да ранку высохнуць.

• Камбінуйце рэчы пры ўкладванні заплечніка: кофтамі можна абгарнуць ноўтбук, шкарпэткі і дробныя рэчы ў пакетах засунуць у абутак. Так вы зможаце сэканоміць шмат месца.

• Загадзя паглядзіце прагноз надвор'я ў тым месцы, куды сабраліся ехаць, каб, калі трэба, прыхапіць цёплыя рэчы. Але нават калі перадаюць дождж, парасон вам не спатрэбіцца. Лепш узяць дажджавік, які зойме зусім мала месца.

• Калі вы, як і я, любіце чытаць у дарозе, але не з'яўляецеся аматарамі электронных кніг, то смела бярыце з сабой папяровую. А прачытаўшы, пакіньце ў транспарце. Такі спосаб буккросінгу распаўсюджаны сярод вандроўнікаў.

• Ноўтбук — рэч вельмі патрэбная любому падарожніку. Але трэба добра разумець, едзеце вы працаваць або адпачываць. У першым выпадку вам неабходны ноўтбук, а ў другім досыць смартфона (для куплі квіткаў па інтэрнеце, прагляду фільмаў і іншых непрадбачаных сітуацый). Добры тэлефон можа замяніць фотаапарат і відэакамеру. Гэта таксама немалаважна ў падарожжы.

Спадзяюся, што гэтыя простыя парады дапамогуць вам сэканоміць свой час. І галоўнае — не забывайцеся дакументы, грошы і пазітыўны настрой! Бо ад яго, і толькі ад яго залежаць вашы ўражанні і адчуванні падчас падарожжа. Адсутнасць любых рэчаў можна перанесці, але калі няма настрой і адкрытага сэрца — нават з поўным заплечнікам вы будзеце сустрэкаць адны толькі перашкоды і нязручнасці.

Юлія ДЗЕНІСЕНКА, г. Мінск.